

Säveltäjän ja kirjailijan kirjeenvaihto

Maija Paavilainen

Anna Makkonen, Marja-Leena Tuurna (toim.): *Yölauluja. L. Onervan ja Leevi Madetojan kirjeitä 1910–1946.* SKS, 2006, 510 s.

Kirjailija, runoilija L. Onerva ja säveltäjä Leevi Madetoja tutustuivat toisiinsa 27. huhtikuuta 1910 Eino Leinon *Alkibiades*-näytelmän ensi-iltajuhlissa. Kohtaamisesta seurasi vuosien yhteiselämän ja avioliiton lisäksi runsas kirjeenvaihto, joka on nyt julkaistu Anna Makkosen (nyk. Kuismin) ja Marja-Leena Tuurnan toimittamana lähes kokonaisuudessaan. *Yölauluja* on huoliteltuine typografioineen kaunis kirja. Tekstiä rytmittävät kirjeiden kanssa samalta ajalta olevat valokuvat, joista monet ovat ennen julkaisemattomia. Kuvituksena on käytetty myös kopioita alkuperäiskirjeistä tai nuoteista sekä Onervan piirroksia.

Kokoelmasta on jätetty pois joitakin kirjeitä ja suurin osa korteista, mutta muuten mukana on koko pariskunnan välinen säilynyt kirjeenvaihto kronologisessa järjestyksessä päivämäärineen. Mukaan on otettu myös joitakin muiden kirjoittamia ja muille kirjoitettuja kirjeitä, kuten Madetojan kirjeet oppilaalleen Taru Pelliselle

sekä perhelääkäriin Jalmari Lydeckenin ja Lallukan isännöitsijän Bruno Jorman kanssa käytyä kirjeenvaihtoa. Mukana on myös Nikkilän osastonlääkäriin Elmi Harlahden viestejä Onervan hoidosta, Anna-Liisa Primus-Nymanin kirje sekä otteita Leevi Madetojan päiväkirjoista. Varsinkin 1940-luvun tilanteeseen nämä lisäykset tuovat tarpeellista lisävalaistusta, sillä pelkästään Onervan ja Madetojan kirjeiden perusteella tilanteesta olisi vaikea luoda selvää kuvaa.

Taiteilija-avioliitto ja kirjeystävyyys

Onervan ja Madetojan välinen kirjeenvaihto oli erityisen vilkasta suhteen alkuaikoina – parin tutustumisenkin tapahtui osin kirjeitse – sekä ensimmäisen maailmansodan aikana, jolloin Madetoja työskenteli Viipurissa kapellimestarina Onervan pysyessä Helsingissä. 1920-luku oli molemmilla kiivasta luomisen aikaa: Onerva julkaisi vuosikymmenen aikana kymmenen teosta ja sai valtionpalkinnon kolme kertaa (1921, 1923 ja 1927). Madetojan musiikki alkoi tulla tunne-

tuksi myös ulkomailla, ja Pohjalaisia-ooppera sai ensiesityksensä. Aika oli molemmille ahkeran työnteon kautta, arkista puurtamista ja saavutetuista tavoitteista nauttimista. Kiivas työtahti ja vanheneminen toivat mukanaan vaivoja, joita hoidettiin lääkkeillä ja alkoholilla. 1930-luvulla tilanne paheni siinä määrin, että molemmat joutuivat hoitoon. Madetoja pääsi parantolasta muutamaksi vuodeksi kotiinsa asumaan ja työskentelemään, mutta Onerva pääsi sairaalasta vasta miehensä kuoltua vuonna 1947.

1930-luvun lopun ja 1940-luvun kirjeet ovat kokoelman traagisinta luettavaa. Kirjeistä välittyy hyvin, miten sekavassa ja uupuneessa tilassa sekä Onerva että Madetoja olivat. Varsinkin Onervan kirjeiden yksinäisyys ja hätä ovat riipaisevia, semminkin kun monia kirjeitä ei lähetetty Madetojalle vaan säilytettiin Nikkilän sairaalassa potilasasiakirjojen joukossa. Ilmeisesti lääkäri halusi taata säveltäjälle työrauhan ja jätti siksi osan kirjeistä lähettämättä. Onervan kirjeissä toistuvat pyynnöt Madetojan tapaamisesta ja sairaalasta pois pääsystä, ja osa on kirjoitettu kokonaan ranskaksi, jotta muut kuin Madetoja eivät voisi lukea niitä. Huonokuntoinen ja väliin tahdottomalta vaikuttava Madetoja kuitenkin käännähti vastaanottamansa kirjeet ja luetti ne häntä hoitaneilla lääkäreillä.

Pariskunnan seurustelun alkuaikoina ja sitä seuranneina ahkeran työskentelyn kausina kirjoitetut kirjeet ovat toisella tapaa kiinnostavia. Niissä sivutaan monia tuolloin ajankohtaisia yhteiskunnallisia tapahtumia, kuten ensimmäistä maailmansotaa, lapuanliikettä ja jatkosotaa. Lisäksi kirjeissä mainitaan lukuisia Onervan ja Madetojan tuttavapiiriin kuuluneita tuon ajan keskeisiä kulttuurivaikuttajia, esimerkiksi Eino Leino, Maila Talvio, Robert Kajanus ja Aarre Merikanto. Ja toki on kiinnostavaa lukea myös taiteilijapariskunnan arkielämästä, johon kuului yhtä lailla vaihtuvia asuntoja, yhteydenpitoa kustantajien kanssa, rahahuolia kuin onnistumisen ja onnen hetkiäkin.

Julkaisuperiaatteet ja taustakirjallisuus

Varsinaista kirjeenvaihtoa edeltää kirjassa melko perusteellinen johdantoluku, jossa luodaan katsoaus pariskunnan yhteiselämään ja molempien taiteilijoiden elämäntyöhön. Luku perustuu Onervasta ja Madetojasta aiemmin kirjoitettuihin tutkimuksiin, ja vaikka käytetyt lähteet mainitaan tekstissä, perusteellinen kirjallisuusluettelo olisi ollut lukijan kannalta hyödyllinen lisä teokseen.

Reetta Nieminen on kirjoittanut L. Onervan elämäkerran *Elämän punainen päivä* (SKS, 1982), joka ei ole kattava, vaan keskittyy kirjailijan elämän ensimmäiseen puoliskoon vuoteen 1926 saakka. Leevi Madetojan elämäkerran on kirjoittanut Erkki Salmenhaara (Tammi, 1987). Viime vuosina erityisesti Onerva on ollut runsaan huomion kohteena: esiin on esimerkiksi nostettu ennen julkaisemattomia runoja ja piirustuksia, Hannu Mäkelä on kirjoittanut Eino Leinin ja L. Onervan suhteesta ”kaksoiselämäkerran” *Nalle ja Moppe* (Otava, 2003) ja syyskuun lopulla ilmestyi Anna Kortelaisen *Naisen tie. L. Onervan kapina* (Otava, 2006) joka keskittyy kirjailijan nuoruusvuosiin. Huomiota on alettu kiinnittää myös Onervan rooliin taidehistorian tuntijana ja kääntäjänä.

Kirjekokoelma ei varsinaisesti tuo uutta tietoa Onervasta, mutta se on silti kiinnostava lisä Onervaa käsittelevään kirjallisuuteen uudenaikaisen näkökulman ja ennen julkaisemattoman kuva-aineiston takia. Enemmän uutta tietoa teos tarjoaa Leevi Madetojasta, jonka säveltäjä- ja henkilökuvaa se syventää huomattavasti.

Yölauluja-kirjekokoelmassa Onervan ja Madetojan välinen kirjeenvaihto on jaettu kuuteen lukuun, ja jokaista lukua edeltää vielä lyhyt selvitys ajanjakson tapahtumista ja pariskunnan elämästä ja tuotannosta. Lisäksi kokoelman loppuun on laadittu luettelot Onervan ja Madetojan teoksista. Näiden selvitysten ja luetteloiden avulla lukija pysyy hyvin perillä siitä, missä taiteilijat kulloinkin oleskelivät ja mitkä teokset olivat työn alla tai muuten ajankohtaisia.

Varsinaista kirjeenvaihtoa on kommentoitu melko maltillisesti. Vierailta kielillä kirjoitetut katkelmat on suomennettu alaviitteisiin, joissa selitetään myös vanhahtavia sanoja ja ilmauksia sekä annetaan tietoa kirjeissä esiintyvistä aikakauden henkilöistä ja tapahtumista. Kokoelman toimittajat ovat myös selvittäneet, mistä kirjeissä esiintyvät lukuisat sitaatit ovat peräisin. Vieraskieliset sitaatit on suomennettu. Kaiken kaikkiaan alaviitteissä on paljon kommentteja, mutta ne ovat melko niukkoja. Toisinaan yksityiskohtaisempikin kommentointi olisi voinut olla paikallaan, vaikka toisaalta tällä tavoin kirjeenvaihtoa voi seurata keskeytyksettä.

Onervan ja Madetojan välinen kirjeenvaihto kertoo tietenkin vain yhden puolen heidän elämästään, kuten kokoelman toimittajat huomauttavat. Kuvaa laajentavat esimerkiksi mukaan otetut Madetojan ihastuneet kirjeet oppilaalleen Taru Pelliselle. Halutessaan voi sitten tutustua muuhun aiheita sivuvaan aineistoon, esimer-

kiksi Aarre M. Peltosen toimittamiin Eino Leinon L. Onervalle lähettämiin kirjeisiin, jotka julkaisiin vuonna 1960 Onervan elinaikana ja suostumuksella – Onervan Leinolle lähettämät kirjeet ovat kadonneet.

Laajemmassa mielessä *Yölauluja* rinnastuu vuosisadanvaihteen molemmin puolin vaikuttaneiden kulttuurihenkilöiden julkaistuihin kirjekoelmiin, esimerkiksi Helle Kannilan toimittamiin Minna Canthin kirjeisiin tai Eino Leinon neljä nidettä käsittelevään kirjekoelmaan. Vertailukohtia ovat myös SKS:n 2000-luvulla julkaisemat Helmi Krohnin kirjeet ja Aino ja Jean Sibeliuksen välinen kirjeenvaihto.

”Sinun kanssasi on hyvä olla”

L. Onervan ja Leevi Madetojan välinen kirjeenvaihto muodostaa rakkaustarinan, josta ei puuttummiakaan sävyjä. Kirjekoelma tuo Oner-

van uudella tavalla esiin nimenomaan Madetojan aviopuolisona ja kumppanina. Oikeastaan se päästää sekä Onervan että Madetojan Eino Leinon varjosta: Kun Onervan nimi on yhdistetty Leinoon, häntä on usein pidetty etupäässä suuren taiteilijan muusana. Vastaavasti Madetoja saa itsenäisemmän roolin, kun Onervan ja Leinon suhde ei ole korostetusti esillä.

Rakkaustarinan lisäksi kirjeistä muodostuu kuva kahdesta itsenäisestä taiteilijasta. Monesti aviopuoliset joutuivat asumaan eri paikkakunnilla, kun työnteko ja työrauha asetettiin etusijalle. Samassa osoitteessa asumisen jaksoilta ei kirjeitä luonnollisesti ole, joten parin yhteiselosta muodostuu väistämättä hieman aukkoinen kuva – lukijan kannalta tässä fragmentaarisuudessa piilee myös tiettyä viehätystä, mutta tutkijalle se tarjoaa uusia haasteita.

Kirjoittaja on FM ja valmistelee väitöskirjaa Helsingin yliopiston yleisen kirjallisuustieteen laitoksella.